

MISIR'DA DİNİ VE İÇTİMAİ HAYAT*

— Mısır 1975 —

Prof. Dr. Şerafeddin GÖLCÜK

Genel Durum :

Nüfusu 40 milyona yaklaşan Mısır, 1 milyon km² civarındaki toprağının ancak %4 ünden istifade etmekte, geri kalan %96 sı çöl veya elverişsiz durumdadır. Bu 40 milyonluk kitle Nil nehrinin etrafındaki dar ve fakat belki dünyanın en verimli toprak şeridi üzerinde yaşamaktadır. Bu şerit Delta adı verilen Aşağı Mısır'da genişlemekte, kollara ayrılan Nil'i çevrelemektedir. Akdeniz kıyısı hariç, ülke pek az yağmur almakta, Mısır'ın hayat kaynağı Nil, yağmur ve su ihtiyacını fazlasıyla karşılamakta, bir deniz edasıyla Akdeniz'e doğru akıp gitmektedir.

a) Ziraat

Mısır herşeyden önce bir ziraat ülkesidir. Fakat bu verimli topraklar üzerinde 40 milyon ağız doyuran ve hatta ziraat ürünlerinin ihracını sağlayan bir ziraat yapılmakta mıdır? Başka bir deyişle çağın gereği olan ziraatte modern usüller uygulanarak makineli ziraata geçilmiş midir?

Bu sorulara müsbet cevaplar verilemez. Kahire'nin dışına çıkılır çıkılmaz karşılaşılan manzara ziraatte makinanın uygulanmadığıdır. Mısır Fellahlarının, iptidai usüllerle, kara sabanla ve hayvan gücünden istifadeyle, ziraat yaptığı hemen görülür.

Ziraatla ilgili bir başka durum da toprağın had safhada bölünüp küçük parçalara ayrılmış olduğudur. Makineli ziraata geçemiyen Mısır Fellahı bu küçük toprak dilimlerinden ancak ve zor bir şekilde kendi geçimini temin etmektedir. Toprak reformu uygulaması sonucu bilhassa Türklere ve vakıfların devletleştirilmesiyle elde edilen büyük arazi parçaları ise devlet işletmesine terkedilmiştir. Devlet işletmeciliğinin hükümler

(*) 7 Kasım 1975 Erzurum Atatürk Üniversitesi, İslâmi İlimler Fakültesi'nde ve 11 Aralık 1987 Konya Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi'nde yapılan Seminer'dir.

olduğu arazilerde de istenilen netice alınamamıştır. Bugün Mısır dünyanın en verimli topraklarına sahip olduğu halde açlık tehlikesiyle karşı karşıya gelen ülkelerden biri haline gelmiştir.

Topraktan gerekli mahsulü alamıyan, halkını yokluklarla karşı karşıya bırakan ve açlık tehlikesini kapının eşliğine getiren bu durumun yankıları daha sonra göreceğimiz gibi toplumun bütün kesimlerinde kendini hissettirmektedir.

b) Sanayide Durum :

Ziraat alandaki gelişmeler pek içaçıcı değildir. Mısır ziraat ülkesi olmasına rağmen pek çok gıda maddesini dışardan getirmektedir. Buna karşılık sanayi sahasındaki durum nedir?

Sanayide, yapılan gürültülere rağmen, katedilen mesafenin hiç de tatmin edici olmadığı uzun boylu araştırmalara lüzum göstermeyecek kadar ortadadır. Ülkenin ümumi manzarası sanayi sahasındaki pejmürdeliği sergilemektedir.

Kahire'nin güneyindeki Hilvan'da demir-çelik kompleksleri bulunmaktadır. Tabii ki bunlar ihtiyaca cevap vermekten uzaktır. İnşaat sektörünün büyük gelişme gösterdiği Kahire'deki dev yapılardan anlaşılacaktır. Ama buna karşılık Mısır çimentosunu dışardan idhal etmek zorunda kalmaktadır. Giyim, ayakkabı v.b. gibi bütün tüketim malları sanayi devletin elindedir. Fakat bu tür mallar kalitesiz ve gösterişsizdir. Halkın son zamanlarda bazı vitrinlerde teşhir edilmeye başlanan yabancı mallara karşı gözle bakmak suretiyle gösterdiği rağbet cidden ilgi çekicidir. El ve ev eşyası cinsinden küçük çaptaki tüketim mallarını vitrinlerde görebilmek için halkın büyük kuyruklar meydana getirdiği görülmektedir. Bu durum devletin bu neviden tüketim mallarına alâka göstermeyip imal etmediğini ve millete bu yönden değer vermediğinin bir delili oluyor. Öte yandan bu çeşit malların yokluğu sanayiinin bu kesiminin de mantıkî olarak yokluğunun işareti sayılıyor.

Fakat önemli olan Mısır'da kurulmakta olan büyük bir sanayiinin olmadığı, mevcutlarda da bir keşmekeşin hüküm sürdüğü hiçbir alanda verimli bir çalışmanın bulunmadığı ve Mısır'ın sanayi yönünden dışa ziyadesiyle bağlı duruma geldiğidir. Bu müşahede ve tesbitimizi herhangi bir Mısırlıyla konuşmadan yapmıştık. Bu konuda bize bilgi veren Dare'î-Ulûm fakültesinden bir Prof.'la özel kesimde boya sanayiinde küçük bir imalathane sahibi bir sanayicinin anlattıkları tesbitlerimizi teyid etti. Bu sonuçlara göre Mısır tam bir çıkmazdadır. İşleyen doğru dürüst hiçbir sanayi kuruluşu yoktur. Biraz kârla işleyen giyim ve deri sanayiidir. Bu da Mı-

sır'ın kaliteli ve bol miktarda pamuk üreten bir ülke oluşundan ileri gelmektedir.

Mısır'ı sanayi ve ziraat alanında kendine yetmez hale getiren amil nedir? Halbuki bu İslâm ülkesi bundan 25 sene kadar önce zengin bir ülke olarak biliniyordu ve gerçekte de böyle idi. Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kelâm ve Tasavvuf Prof.'u Ebu'l-Vefa Taftazani'nin tabiriyle "Arap ülkelerinin en zenginiyken en fakiri haline gelen Mısır'ın bu duruma düşmesinin elbette bir sebebi" olmalıdır.

Bizce iki önemli âmilden sözedilebilir :

- 1) 25 senedir süregelen Yahudilerle fiili harp hali.
- 2) Cemal Abdü'n-Nasır'ın içte ve dışta takip ettiği sorumsuz ve gerçeklere dayanmayan maceracı siyaseti.

1) Mısır fiilen 25 - 30 senedir Yahudilerle savaş halindedir. 20. asırda yahudilerle harbin bütün dünya ile harbe denk olduğunu akıldan çıkarmazsak Mısır'ın durumunu daha kolay anlarız. Bu harpler daima Mısır'ın aleyhine işlemiş ve her defasında yenik düşmüşlerdir. Bu halin Mısır halkına verdiği maneviyat yıkıntısı ve eziklik olmuştur. Halk üzüntü ve kederini unutmak için zaten benliğinde mevcut olan zevk, safa ve eğlenceye düşerek ülkenin kaderini unuttur hale gelmiştir. Neticede vurdum-duymazlık ve nemelâzımcılık topluma hakim olmuştur. Bunu toplumun her kesiminde görmek kabil olmaktadır. Bu manevi zaaf havasından kurtulmak için, bugün kullanılan ve hergün temcid pilâvı gibi sözü edilen 6 Ekim 1973 harbidir. Bu savaş muhafazakar çevrelerde Ramazan harbidir. Ramazan ve Oruç sayesinde Allah'ın yardımıyla bu muharebede üstünlük sağlanmıştır. Buna mukabil Radyo ve Basın bu harbi daima 6 Ekim savaşı olarak takdimde ısrar etmektedir. Gerçekte bu savaşta ne olmuştur? Niçin bu kadar bu muharebe üzerinde durulmaktadır? Resmi ağzların devamlı işlediği tez; ilk defa olarak Mısır İsrail'in yenilmezliği efsanesini yıkmıştır. Mısır orduları kanalın doğu yakasına geçmiş Barlev hattını tahribetmiş ve onu aşmıştır. Bu bir zaferdir. Bu zaferin kahramanı Batalu'l-Ubûr, Reisu'l-Mü'min, Muhammed Enver es-Sedat'tır.

Bu harbin 4. gününden itibaren Mısır kuvvetleri Yahudilere üstünlüğü devam ettirirken Amerika'nın fiilen harbe iştiraki ve Rusya'nın talep edilen silahları vermemesi işin rengini değiştirmiştir. Mısır Amerika'nın yardımıyla kanalın batı yakasına geçen Yahudi kuvvetlerinin durumunu hesaba katarak ateş-kesi kabul etmiş ve 4. savaş hali durmuştur. Bu son savaşta gerçekte yenen ve yenilen belli olmadığı halde üstün taraf Mısır olmuş ve 1967 hezimetine göre kazançlı çıkmıştır.

Günümüz Mısır'ını anlamak, dinî ve içtimâî hayatının kritiğini yapmada 1973 harbi önemli bir faktördür. Bu tarihten sonra Mısır kendine yeni bir yön vermeye başlamıştır. Bu harp günümüzün Mısır idarecilerine fazlasıyla malzeme oluyor. Bunu gerek kendi şahsi menfaatleri, gerek Mısır'ın yararları açısından ve gerekse millete manevi bir kuvvet verme yönünden fazlasıyla istismar ediyorlar. Bir nebze olsun halkı bilhassa 1967 hezimetinin acı sarsıntısından kurtarmak istiyorlar. Zira 1967 altı gün savaşından sonra, İsrail'i denize dökme gayesiyle Kahire sokaklarından güpegündüz G.M.C. ler dolusu askerlerin büyük gösterilerle Sina'ya, kızgın güneşin altına sürülüşü ve birkaç gün sonra oradan zafer çıgıkları yerine feci mağlubiyet haberlerinin gelişi, iki gün içinde 500 bin kişilik Mısır ordusunun yokoluşunun duyulduğu Mısır'da şok tesiri yapmış, halk bu hezimetini nasıl hazmedeceğini bir türlü bilememiş, neticede kumar, fuhuş, esrar gibi içtimâî salgın hastalıklar cemiyeti sarmış ve baştaki idareci kadronun değişmeyerek yerinde kalışı, polisiye tedbirleri artırması bu felâketin dozunu artıran bir başka âmil olmuştur.

Nasır'ın yönetimindeki Mısır'da o günlerde bir kadro değişikliği olsaydı, psikolojik yönden bir boşalma olur, halktaki değerler kaybı bu derece hızlı bir düşüş kaydetmezdi. Bu değişiklik Nasır'ın ani ölümüne kadar olmamış, ondan sonra Enver'in başa geçişiyle hızlanmış ve halen devam etmektedir. Burada şunu belirtelim: Nasır'ın ölümü üzerine çeşitli dedikodular dolaşmakta, onun bir zehirlenme sonucu öldürüldüğü kanaati yaygınlaşmaktadır. Nasır'ın bir Hainu'l-Vatan olduğu da açıkça söylenen sözler arasındadır.

Şu halde, Mısır'ın bugünkü durumunun bir değerlendirmesini yaparken 25 yıllık fiili harp halini önemli bir etken olarak kabuletmek lâzımdır. Çünkü bu harp hali Mısır'ı devamlı olarak silah almaya mecbur tutmakta ve devletin bütçesinin hemen hemen 3/4 ü buraya sarfedilmektedir. Dolayısıyla bu hal biraz sonra sözünü edeceğimiz iktisadî buhranı arttırıcı bir rol oynamaktadır.

2) Mısır'ı tetkikte nazarı itibara alacağımız ikinci husus Mısır'ın da hilde ve hariçte takibettiği politikadır.

Nasır'ın ziraî ve toprak reformunun başarıya ulaşamadığını daha önce söylemiştik. Aynı şekilde bütün büyük sınaî kuruluşların devletleştirilmesiyle ulaşılmak istenilen sanayi kalkınmasının da henüz ufukta görünmediğine temas etmiştik. Ziraat ve sanayi alanlarındaki kalkınma hamlelerini teşvik etme, bu sahalarda motor vazifesi görme aracı olarak düşünülen Asvan barajından söz etmek gerekiyor. Zira bu barajdan Mısır çok şey bekliyordu, Nasır'ın Mısır'a kazandırdığı modern piramitler mesabesindeydi.

Dünyanın sayılı barajlarından olan bu dev eserden bugün sadece elektrik üretiminde istifade edilmektedir. Sulama kanalları henüz yapılmadığından doğrudan ziraî alanda bir faydası olmamaktadır. Mısır efkârı umumiyesinde, barajın mevcudiyeti, Mısır'a kazandırdığı ve kaybettiği münakaşa edilmektedir. Asvan'la birlikte Nil suları düzene girip taşmaz olmuştur. Ama Nil'in getirdiği, her nevi gübreden daha faydalı olan alüvyonlar gelmez olmuştur. Bu ise mahsulün verimine tesir etmekte, verimli Mısır toprağında bereketin azalmasına sebep olmaktadır. Ayrıca barajla birlikte pekçok balık nesli Nil'de tükenmiştir. Bu da Mısır'lılar için bir kayıp teşkil etmektedir.

Nasır rejimi eğitim ve öğretime büyük önem vermiştir. Mısır bugün burfün meyvelerini toplamaktadır. Pekçok okul açılmış, öğretim mecburi hale getirilmiş, herkese okuma imkanı sağlanmaya çalışılmıştır. Bu eğitim seferberliğinin Mısır'a kazandırdığı şunlardır: 1) Büyük bir kitlenin eğitim ve öğretimden istifadesi sağlanmıştır. 2) Pek çok Arap ve İslâm Ülkesine Mısır'lı öğretici gitmiştir. 3) Bu öğreticiler Mısır'ın maddi yapısında döviz göndermek, gittikleri ülkelerde Mısır kültürünün temsilciliğini yapmak suretiyle önemli rol oynamaktadır.

Nasır 1967'ye kadarki görünüşteki başarılarıyla Mısır'da tam bir diktatörlük tesis etmiş, binlerce polisi ülke sathına ve özellikle Kahire içine salıvermiş, bir korku ve dehşet havası estirerek Mısır'lıları iyice sindirmiştir. Mısır'ın o günler büyük ve genişçe bir hapishaneden farklı olmadığı söyleniyor. Bu devrede harice çıkmak nâdiren ve belirli şahıslar için mümkün oluyordu.

Nasır ateşli hitabeleriyle gerçekleri halktan gizleyip Mısır'ı dünyanın en ileri gelişmiş ülkesi, Mısır'lıları da en medenî insanlar olarak göstermekten çekinmemiştir. Eğer bu gün için bir geri kalmışlıktan veya bazı noksanlıklardan söz edilirse bunun müsebbibi sömürgeciliktir demiş ve baş sömürgeci olarak da Osmanlı Türkiye'sini ve Türk'leri göstermiştir. Bu tatbikat hâlen devam etmekte, talebe orta tedrisatta resmî Türk'lerin Mısır'ı sömürdüğünü, daha çok ilerlemesine engel olduğunu okumaktadır. Kuru, katı ve halktan gerçekleri saklayan bu politikanın yetiştirdiği nesil, şımarık ve boşuna öğünen cinsten herkesi yeren bir havadadır. Mısır'ın gerçeklerini bilen kişiler pek azdır. Onlar da dışarıya gidip gelenler, rejimin ne olduğunu takdir edenlerdir. Ama büyük kesim hakikatlerden habersiz, bütün dünyanın Mısırılılardan daha kötü hayat yaşadığını sanmakta, diğer ülkeleri de yoklar ülkesi Mısır gibi görmektedir.

Nasır'ın Dış Politikası

Mısır'ın ve Arapların son çeyrek asır içinde baş meseleleri İsrail'i dir.

Bu devletin kuruluşu, Yahudilerin Filistin'e yerleşmeleri ayrı bir konudur. Ama biz meseleye kendi açımızdan baktığımızda Mısır'da estirilen havanın, sanki Yahudileri Filistin'e getirip eliyle bırakan Türkler olmuş, devletin kuruluşuna yardım etmiş şeklinde olduğudur. Mısır halkına meselenin takdim edilişi bu tarzda olmuştur. Buna en büyük etken Yahudilerle başa çıkamayışları olmuştur. Ayrıca beynel-milel mihrakların katkılarını da bu konuda hesaba katmak gerekir .Bunlar Emperyalizm, Siyonizm, Komünizm gibi ideolojilerdir.

Yahudi devletiyle ilgili mevzuda bir suçlu aranmış ve Mısır'la şu veya bu sebepten iyi münasebetleri olmayan Türkler sanık sandalyesine oturtulmuştur. Bu konuda ileri sürülen ve yorummaksızın tekrarlanan tez, Türkiye'nin, Rusya ve Amerika gibi İsrail'in varlığını garanti eden devletlerden sonra, Yahudi devletini tanıyışı olmuştur. Bu arada şunu belirtelim: İsrail'le imzalanan son ara anlaşmaya tekaddüm eden günlerde ve sonrası bu ve diğer konularda Türkiye ile ilgili haber ve yorumlarda, halkın bu mevzudaki konuşmalarında bir yumuşama ve gerileme sezilmeye başlanmıştı. Zira Mısır da İsrail'i bir bakıma tanıma havasına girmişti. Bu politikanın Enver'in bir taktiği olup olmadığını zaman gösterecek. Ayrıca bu yumuşamaya Türkiye'nin Amerika'yla olan münasebetlerinin de tesiri olduğu muhakkaktır.

İsrail meselesinde Mısır herşeyi istismar etmiştir. Bütün Arap dünyasının malî gücünü, stratejik durumunu, maddi ve manevî potansiyelini istismar edip, diğer ülkelerin içişlerine müdahalede bulunmuş ve fakat neticede elde ettiği İsrail karşısında daima gerilemek olmuştur. Nasır önce Arap birliğini kurma hülyasıyla ortaya çıkmış daha sonra müslümanların başına geçmeyi düşünmüş, bir ara Afrika birliği lideri olma hayaline kapılmıştır. Bütün bu romantik maceralar için Mısır'ın zengin varlığı târ-u mar edilmiş, Mısır günden güne tükenen bir kanserli hasta haline düşmüş ve fakat gerçek, büyük propaganda ile, başka türlü gösterilmiştir. Sık sık tenkid vesilesi olan 40 bin askerin bir hiç uğruna Yemen'e gidişi, orada milyonları yiyip maceralı bir şekilde Mısır'a dönüşü bu sorumsuz, maceraperest ve istismarcı politikaya tipik bir örnektir.

Bütün bunlara ilâveten Abdunnasır'ın gerek Arap dünyasıyla ve gerekse diğer ülkelerle olan sözde tarafsız siyaseti Mısır'ın hem dahilinde hem de hariçte çökmesine tesir eden amillerin başında gelmektedir.

Şimdi biz bu umumî girişten sonra saydığımız ana âmillerin ışığında Mısır'daki dinî ve içtimaî hayatı tesbit etmeye çalışalım. Fakat bu arada şu hakikatı tekrar etmede fayda mülâhaza ediyoruz: Dinî ve içtimaî hayat birbirinden ayrılmaz, içiçedir. Bunları birbirinden kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir. Hele söz konusu olan bir İslâm toplumu ise bu ay-

rılmazlık daha kesindir. Bunun için biz Mısır'daki hayatı bir bütün olarak ele alıp bu hayatın bazı kesimlerinden tesbit, müşahede ve intibalarımızı aktaracağız.

Mahalli Âdetler

Doğumla ilgili merasimler nelerden ibarettir bilemiyoruz .Çünkü bu konuda herhangi bir müşahedemiz olmadı. Fakat herhalde doğuma herkes sevinir.

Evlenmelerde ise düğünler Mısır'lıya yakışır şekilde oluyor. Kahire caddelerinden hayvan arabaları üzerinde gelinin eşyalarını değişik çalgılar eşliğinde şarkılar söyliyerek taşıyan grupları her zaman görmek mümkün...

Ölümlerde yapılan törenler ise Mısır'ın bir başka yönünü ortaya koyuyor. Cenazeyi siyahlar giyinmiş ağlayıcı kadınlar kabre kadar diğer iştirak edenlerle birlikte takibediyor. Bu arada kabirlerle ilgili bir durumu hemen belirtelim: Mezar varlıklı aileler için bir ev ve saraydan farksız... Kabristan ise sokak ve caddeleriyle şehirden farksız bir manzara arz ediyor. Kabristana girildiğinde insan kendini halâ şehirde farzediyor. Çünkü aralarında fark yok... Birinde canlılık ve hareket, diğerinde terk edilmiş bir şehir havası var. Pek çok mezar evlerde ailece oturan bekçiler var. Bu tür tatbikatın eski Mısır inanç ve âdetlerinden geldiği bir vakıadır.

Ölü çıkan evde veya mahallede, büyük, içi kırmızı renkli kumaşlarla süslü çadırlar kuruluyor. Renkli koltukların yer aldığı, bu çadırlar bazen bir sokağı bazen bir caddeyi tamamen kaplıyor. Burada gece geç vakte kadar çok yüksek sesle, hoparlörle Kur'an okunuyor, cenaze sahibinin yakınları gelip birer sade kahve içip başsağlığı diliyor. Bu arada mahalle sakinleri okunan Kur'an'dan nasiplerini alıyorlar.

Kur'an Kiraatı

Kur'an okumak Mısır'da yaygın âdet ve geniş bir dinleyici kitlesine sahiptir. Bilhassa Cuma günleri hemen her camide namazdan önce Kur'an okunuyor. Meşhur okuyucuların okuduğu muayyen camiler var. Meselâ Abdulbasit Abdussamed İmam Şafii camiinde okuyor. Fakat bir kısım cemaat okuyucuyu sanki bir konser salonundaymış gibi dinliyor, el-kol hareketleri, yüksek sesle okuyucuyu teşvik edip duygularını belirtiyorlar.

Kur'an okuma o derece yaygın ki Kahire Radyosunda devamlı Kur'an kiraatine tahsis edilmiş bir istasyon var. İsteyen orayı açıp daimi surette Kur'an dinliyor, yapılan dinî konuşmalardan istifade ediyor. Ayrıca Savtu'l-Arap ve Şarku'l-Evsat gibi radyo istasyonları da açılış ve kapanışlarını

Kur'an kıraatı ve dinî konuşmalarla yapıyorlar. T.V. ve Kahire Radyosunda aynı yolu takibediyor. Ayrıca T.V. ve Kahire radyosunda namaz vakitleri Kur'an okunup, ezanla duyuruluyor. Vakit haber yayınlarına rastlarsa haberleri kesip namaz vaktini ilân etmeyi ihmal etmiyor.

Buna karşılık daimi olarak başta Ümmü Gülsüm olmak üzere meşhur şarkıcıların şarkılarının yayınlandığı Ümmü Gülsüm radyo istasyonu adıyla anılan bir ayrı istasyon var ki bu da şarkı meraklılarını tatmin gayesi güdüyor.

«1000 minareli şehir» diye anılan Kahire'de pekçok cami var. Cemaat fena değil. Cuma günleri gençlerin çokluğu nazar-ı dikkati çekiyor. Camilerle ilgili bir başka müşahedemiz bunlarda görülen pislik ve düzensizliktir. Hele yaz aylarında yazlık otel gibi kullanımına insan temas etmek ve hatırlamak istemiyor. Bu Mısır'ın kötü ve fakat düzeltilmesi gereken yönlerinden biri olsa gerek.

Tarikatlar serbest ve yaygın halde bulunuyor. Bunların lehinde ve aleyhinde yazışma ve konuşmalar eksik değil... Özellikle mübarek günlerde Ezher civarında Mısır'ın muhtelif yerlerinden gelip çadırlarını kurarak musıkî refakâtinde kadınlı - erkekli zikir edenleri görmek kabil oluyor.

EL - EZHER

Dinî hayata damgasını vuran ve ağırlığını halâ hissettiren müessese olarak Ezher'in üzerinde durmak gerekir. Aydın çevreler Ezher'in halen dinî sultayı elinde tutmasından rahatsız oluyorlar. Nasır bazı reformlar yaparak ve birtakım Ezher Ulemâsını susturarak bu büyük köklü dinî müessesenin ağırlığını kırmak istemiş. Ama başarıya ulaşamadığı Ezher'in bugünkü seviyesinden anlaşılıyor. Enver Sedat sık sık Ezher şeyhi Dr. Abdulhalim Mahmud ile görüşüyor. Bu onun Ezher'e verdiği değerlerin bir işareti sayılıyor. Hatta Devletü'l-İlm ve'l-İman'ı kurmaya Ezher'den başlıca çağını söylediği ağızlarında dolaşılıyor. Devletü'l-ilm- ve'l-İman yeni idarenin kendisine yaptığı bir slogan ve Enver tarafından Başkanlığa geldiği ilk günlerde söylenmiş... Paris'te Doktora yapmış, hitabeleriyle münevver ve halk kitlelerinin saygısını kazanmış, mutasavvıf ruhlu Dr. A. Mahmud, Ezher rektörü olarak Enver'den hertürlü islahatı yapma konusunda yetki almış... Son günlerde bunun faaliyeti içine girmişti. Bir ara Suudî Meliki Faysal'ın Ezher için verdiği 300 milyon doların Ezher üniversitesine verilip verilmemesinden dolayı ihtilâf çıkmıştı. Sonra bu iş tatlıya bağlandı. Və Ezher Rektörü istifadan vazgeçip tam yetkiyle iş başına döndü.

Camiatu'l-Ezher bugün için 25 binin üzerinde bir talebe kitlesini okutuyor. Gayet muntazam tek kişilik odalardan mürekkep yurtları var. Çeşitli ülkelerden talebe geliyor. Mısırlı talebeler ise Ezher'in orta öğretimini tamamlayarak bu üniversiteye giriyorlar. Ezher'in Usulü'd-Din, Şeriat ve Arap Dili fakültelerine ilâveten Tıp, Ziraat, Ticaret.. v.b. gibi fakülteleri de açılarak burası modern bir Üniversite haline getirilmiş. Ayrıca Ezher'in Külliyyatu'l-Benat (Kız Fakülteleri) vardı. Bu fakülteler 1975 - 76 ders yılında Camiatu'l-Benat (Kız Üniversitesi) haline getirilmiştir. Bu üniversitede sadece kızlar okuyor. Ekseriyeti mestûre olan bu kızlar, çocuklarını diğer üniversitelerde okutmak istemiyen muhafazakâr ailelerden geliyorlar.

Ezher'de sayıları 60 civarında olan Türk talebesi var. Bunlar ilkokuldan sonra çeşitli yollardan Mısır'a gelmişler. Bir kısmı Ezher'le yetinirken bir kısmı Ezher'in Türkiye'de tanınmamasını nazar-ı itibara alarak Kahire'nin diğer üniversitelerine devam ediyorlar. İctimai ve ruhî pekçok problemleri olan bu gençlerin Türkiye'ye kazandırılmaları için hükümetin epeyce gayret göstermesi gerekiyor .

Kahire Üniversiteleri

Ezher'den başka Kahire'de iki Üniversite daha var. Bunlar Kahire ve Ayn Şems Üniversiteleridir. Her ikisi de tam teşekküllü üniversitelerdir. Kahire Üniversite'sinde 90 bin, Ayn Şems Üniversite'sinde 50 bin civarında talebe var. Ayn Şems Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü pekçok talebesiyle nazar-ı dikkati çekiyor. Öğretim üye ve yardımcıları yönünden de kalabalık. Ama öğrencilerin Türk Dili ve Edebiyatına vakıf olmaları bakımından problemleri sayılamıyacak kadar çok.. Son yapılan Türk - Mısır kültür anlaşması ihtiyaçlarını giderme bakımından önem ve değer taşıyor. Bu anlaşma gereğince öğretim üyeleri Türkiye'ye gelip birkaç sene kalmak ve hatta doktoralarını ülkemizde yapmak istiyorlar. Bu öğretim yılında bunlar arasında Türkiye'ye gelip halen İstanbul ve Ankara Üniversitelerinde araştırmalarını sürdürenler var.

Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde ise Türk Dili ve Edebiyatı Fars Dili ve Edebiyatı ile birleştirilip bir bölüm haline getirilmiş. Burada da talebe var. Asistanlar var. Ama dertleri Türkiye yönünden pek çok. Türkiye'nin ilgisizliğinden, Türkçe kaynak yokluğundan şikayetleri sayılamıyacak kadar çoktur. Kitap, dergi, gazete vb. yayınlar yönünden Türkiye'nin yardımına muhtaç olduklarını bıkip usanmadan tekrarlıyorlar.

Ezher Yabancı Diller okulunda da Türk Dili okutuluyor. Ne garip bir tecellidir ki bu müessesede Türk Dilini Mısır'a Arapça öğrenimi için gelen

Sofya Üniversitesi Türk Dili asistanlarından Yordan isimli bir Bulgar okuyor. Bütün bunlar gösteriyor ki Mısır'da Türk dili ve Edebiyatına büyük bir ilgi vardır.

Büyük müşküllerle, kendi imkanlarıyla Mısırlılar bu öğretimi yapıyorlar. Ama buna karşılık Türkiye'nin bu sahaya karşı gösterdiği büyük bir ilgisizliktir. Temennimiz, başka ülkelerin kendi dil ve kültürlerini yaymak için milyarlar harcadıkları bir devirde, Türkiye'nin bu ilgisizliği daha fazla devam ettirmemesidir.

Mısır'da ayrıca Türkiye'de olduğu gibi bölge üniversiteleri kurulma yolunda, Ezher ise ikinci üniversitesini Asyut'da kurmaya başlamış durumda...

Üniversitelerde öğrenimin yanında canlı talebe faaliyetleri var. Dersler normal olarak yapılıyor. Talebe her yerde olduğu gibi iki kampa ayrılmışsa da eyleme geçen kimse yok. Her grup faaliyetini yazma ve söz şeklinde sürdürüyor. Marksist propaganda kuvvetli değil. Cemaatü'l-İslâmiyye adıyla faaliyet gösteren dinî grupların tesiri oldukça fazla... Her türlü İslâmî faaliyeti açıkça yürütüyorlar.

Liselerdeki öğretim Türkiye'den farksız. Dinî dersler bizdeki gibi. Talebenin pekçoğu doğru dürüst yazı Arapçasını bilmiyor. Çünkü ilkokuldan itibaren İngilizce okunuyor ve teknik fakültelerde tedarisat bu batı diliyle oluyor.

Orta tedarisatta talebeler özellikle Türklerin sömürgeci olduklarını öğreniyor. Bu ise düzeltilmesi gereken bir mesele olarak karşımızada duruyor.

Buna göre eğitim Mısır'da ihtilâlin iyi işler gördüğü sahalardan biri olarak görünüyor. Çünkü pek çok kişiye tahsil imkanı sağlamıştır. Ama diğer yandan tahsil sonunda iş bulmak, hâlli pek zor bir mesele olarak Mısır idarecilerinin karşısına dikilmiş durumdadır. Bu sebepten Mısır dünyada beyin ihrac eden ülkelerin başında geliyor.

Yayın Hayatı

Mısır'da yayın eski günlerini artık yaşamıyor. Parasızlık yüzünden kâğıt bulamadıklarını söylüyorlar. Ayrıca ciddi yayın yapan özel matbaalarda kalmamış. Sadece Halebî evlâtları üç koldan bir şeyler yapmaya çalışıyorlar. Ezher'in bir yayın kolu var. Orada bazı ciddi eserler basılıyor. Bu arada bir de el-Meclisu'l-Alâ li Şuunu'l-İslâmiyye kurumundan söz etmek gerekiyor. Nâsir zamanında İslâm perdesinde sosyalizm propagandası yapmak amacıyla kurulan bu müessesenin bugünkü durumu gayesine biraz daha yaklaşmış gibi. Yaptığı yayın ve verdiği burslardan İslama

hizmet eder intibasını veriyor. Ciddi kaynak eserleri basmaya başlamış, ama pekçoğu bir-iki cilt çıkmış gerisi gelmemiş.

Üniversitelerin yayınları tatmin edici olmaktan uzak... Hocalar kitapları daha çok özel yayınevlerine verip bastırıyorlar. Talebe ise ya teksir ya da bu kitapları alıp okuyor.

Mısır kitap yönünden oldukça zengin. Büyük kütüphanelere sahip. Daru'l-Kütübu'l-Mısıriyye, Üniversite Kütüphaneleri, Arap Birliği Kütüphanesi, Arapça Yazma Eserler Kütüphanesi bunlar arasında zikre şayan olanlardır.

Mısır'da el-Ahram, el-Ahbar ve el-Cumhuriyye adında üç gazete yayınlanıyor. Gerek basın ve gerekse Radyo-Televizyon hükümet kontrolünde bulunuyor.

Mısır'da halen şerî kanun yürürlüktedir. Bunun yerine Avrupa medenî kanunu veya hiç olmazsa biraz değişiklik yapılmasını isteyenlerin son zamanlardaki faaliyeti iyice artmıştı. Cihan Sâdât ve Sosyal İşler Bakanı Dr. Ayşe Ratibe'nin önderlik ettiği ve özellikle Ezher Ulemasına karşı olanlar, gerek filmler gerekse basın - yayın organlarıyla kamuoyunu oluşturmaktaydılar. Şerî kanunu yerip medenî kanunu övme faaliyetleri her geçen gün hız kazanmaktaydı. Buna karşılık muhafazakâr çevreler de boş durmayıp mukabil hücumlarda bulunuyorlardı. Netice ne olur herhalde gelecek günler bunu gösterecektir.

Mısır'da Hristiyanlık

Mısır'da sayıları 4 milyona yaklaşan asıl Mısır'lılardan oluşan ve kıpti denilen bir hristiyan kitle var. Bunlar basın - yayında, ticaretle, bankacılıkta söz sahibidir. Avrupa ile olan münasebetlerde ön planda görüyorlar. Gayet iyi tahsil görmüş, birkaç lisana vakıf kişiler bunların ekseriyetini teşkil ediyor. Her birisi mutaassıp hristiyan... Mısır'ın pekçok yerinde yeni yapılan kiliseler yerli hristiyanların eseri. Fakat hristiyanların faaliyeti müslümanlar için kamçı vazifesi görüyor. Her yeni kilisenin karşısına bir cami dikiliyor. Dolayısıyla bundan da halk arasında kendiliğinden bir cami - kilise rekâbeti doğuyor. İleride Mısır'daki hristiyanların faaliyeti Batının da desteğiyle yeni bir Lübnan faciası doğurur mu onu Allah bilir. Fakat gördüğümüz kadarıyla, kanaatimiz, Mısırlı hristiyanların ileride Müslüman Mısır için problemler getirebileceği merkezindedir.

İç Politika

Mısır, siyasî idare yönünden, tek parti tek şeften bıkmış bir manzara arz ediyor. Politikasını Batıya yönelten bu ülke yakında çok partili bir demokrasi denemesine girişebilir. Bu değişiklikte NASİR rejiminin baskısı

ve halkın 25 yıllık fiili harp halinden bıkmış olması büyük rol oynamaktadır. Son ara anlaşmadan fazlasıyla memnun görünen Mısırlı «harp yapmak isteyen Sina orada, Yahudi de orada, gidip savaşın» demektedir. Enis Mansûr Ahir Saat'te son yazılarında birinde, «Nâsir Mısır'a dar geliyordu, halbuki Mısır çok karışık ve güç problemleriyle Enver Sedat'a büyük ve geniş geliyor» diyordu. Bugünkü rejim gözünü Mısır'a ve Mısır'lıya çevirmiş durumda, «önce Mısır» diyor. Bunun için yiyecek ekmeğe muhtaç hale gelmiş, açlıkla nerdeyse boğazlaşan Mısır'lıya birşeyler sunmak istiyor. Herhalde beynelmilel mihrakların arzu edip ulaşmak istedikleri hedef şu idi: Mısır'ı içten çökertmek.. Büyük bir iktisadî buhrana Mısır'ı itip kendilerine muhtaç hale getirmek, Mısır bugün bu haldedir. Denize düşen yılanı sarılır misali Mısır yılanı yani Yahudilere ve hamileri Amerikalılara sarılmıştır. Kurtuluşu bu canipte görmek zorunluluğu ile karşı karşıya kalmıştır. Amerika Mısır'ı ve Kanal Bölgesini yeniden imardan sözetmekte, Mısır'a geniş iktisadî yardımlardan bahsetmektedir. Mısır buna karşılık zımnen de olsa İsrail'i tanımakta (şimdi fiilen); harp haline son vermektedir. Başka çare de kalmamıştır. Çünkü pirinç ülkesi Mısır'da halkın temel gıda maddesi pirinç bulunmaz haldedir. Asıl besin maddeleri olan yağ, peynir, şeker, çay, v.b. vesikayla dağıtılmaktadır. Diğer günlük tüketim malları için de durum aynıdır. Et çok pahalıdır. Halk pek çok ülkede hayvan yemi olarak kullanılan kuru baklaya talim yapmaktadır. Sabah akşam yenen odur. Sebze-meyve belki bir kısım halk için ucuzdur, ama gündeliği 7.5 - 10 Türk Lirası olan işçi kesimi için pahalıdır. Üniversite mezununun ayda 20 Mısır Cüneyhi (600 TL) olduğu düşünülürse ve bu maaşa üniversiteyi bitirdikten 2 sene sonra ancak kavuşabildiği gözönüne getirilirse Mısır'da herkesin niçin dışarıya gitmek istediği kolayca anlaşılır. Nasir zamanında bütün yolların kapalı olduğu söyleniyor. Şimdi ise herkes bir yolunu bulup Mısır'ın dışına çıkmayı arzuluyor .Bu bakımdan özellikle İslâmî ilimler sahasında kıymetli âlimler ya Kuveyt ya Suudi Arabistan'da veya Arap Emirliklerinde bulunmaktadır. Mısır bunların çıkışına maddi zaruretten dolayı göz yumuyorsa da diğer taraftan kendi eğitim ve öğretim müesseselerinin laçkalaşmasına sebep olmaktadır.

Mısır düne kadar sosyalist düzenle idare edilmesine rağmen artık bugün sosyalizmden söz edilmemektedir. Ama buna rağmen bir demokrasiden bahsedilemez. Çünkü halen bu idarede işçi hakkını arayamamaktadır. Grev hakkı yoktur. Halk ise bir şey diyememektedir. Kaderine razıdır. Çünkü karşısına «harp hali var» levhası dikilmektedir. Düşmanı her türlü kargaşadan istifade edebileceği hiçbir zaman hatırdan çıkarılmamalıdır. Bütün bunların neticesi olarak halk işi vurdumduymazlığa bırakılmıştır.

Öte yandan halk psikolojisini iyi değerlendiren yeni rejim dinî ve muhafazakâr çevrelere dayanmakta, az da olsa halka hürriyet vermektedir. Sevretüt't-tashih (Düzeltilme İhtilâli) olarak isimlenen yeni rejim gerek iktisadî gerek siyasî yönden bir açılma politikası takip etmektedir. Ve hergün sözü edilen de bu yeni siyasettir. Yabancı sermaye Mısır'a gelecektir ve ucuz el emeğinden istifade edecektir. Ayrıca Sina petrol kuyuları ve Süveyş kanalı Mısır'a para akıtacaktır. Yeni düzende hayat bir başka olacak, Mısır'lı lâyük olduğu refaha kavuşacaktır. 1967 harbinden beri Arapların Mısır'a verdiği bir dilenciye verilen para kabilindedir. Mısır'ı ancak Mısır'ın kaynakları ve Mısırlılar kurtarır. Şimdiye kadar her türlü teklife ve Yahudilere «hayır» denmiştir, ve her defasında kayıplara uğranmış, binlerce vatan evladı ölmüş, toprak ve silâh kaybedilmiş, hazine bomboş hale gelmiştir. İsrail artık bir gerçektir. Bir de «evet» diyelim, bir de bunu deneyelim, denmekte ve Amerika, İsrail ve Batı ile işbirliğine gidilmektedir. Bu Batıya yaklaşma siyasetinin bir ucu Batı'nın şımarık çocuğu Yunanistan üzerinden geçmekte ona dostluk eli uzatılmakta; Kıbrıs meselesinde Yunan'lılara yaklaşır Türk'lere ve Türkiye'ye sırt çevrilmektedir.

Bu yeni yön değişikliği sonucu Mısır'a daha fazla yabancı sermaye gerçekten girmeye başlamıştır. Nil kenarındaki lüks otellerin yanına diğerleri ilâve edilecek ve bilhassa Piramitler çevresine bir turistik eğlence şehri kurulacak, zaten Arap dünyasının eğlence yeri olarak vasıflandırılan Kahire biraz daha manevî itibarından kaybedecektir. Yaz aylarında Kahire, cepleri dolu Arap zenginlerinden geçilemez olmakta, dayalı-döşeli dairelerin fiatları üç misli artmakta ve bu kişiler yazın serin olan Kahire'ye nikahlı veya nikahsız izdivaç için gelmektedirler. Zira kendi ülkelerinde böyle birşey yapamamaktadırlar. Beyrut'un bozulan düzeninden sonra paraya ve herşeye muhtaç Mısırlı bunlara birşey diyememekte, erkekler «ahlakımızı bunlar bozuyor» demekle yetinmektedirler.

İktisadî hayatın çok bozuk oluşu ahlakî düşüşü hazırladığı gibi, yalan rüşvet, hırsızlık olaylarını da arttırmaktadır. Bu yönden Kahire belki dünyada sayılı şehirlerdendir. Hırsızları çok mahirdir. Bilhassa haddinden fazla kalabalık ve her türlü rezaletin işlendiği otobüs, tren, troylebus v.b. gibi umumî nakil vasıtalarından istifade etmektedirler. Kahire'de ulaşım gerçekten maddî ve manevî büyük bir problemdir. Sayılamıyacak kadar çok derdi beraberinde getirmektedir. Sabah ve öğle sonu şehirci ulaşım araçlarına binmek ve inmek, taksi bulmak gerçekten bir kahramanlık işidir. Pencerelerinden inilip binilen ve damlarına çıkılan otobüs ve trenlerde seyahat bir işkence haline gelmektedir. Bütün bu nâhoş hadiseler toplumun değer ölçülerinin değişmesinde büyük rol oynamakta, dünün zengin ve büyük İslâm ülkesi Mısır'a yeni problemler getirmektedir.

Sonuç ve Birkaç Teklif

İslâmî sahada araştırmalar yapmak gayesiyle gittiğimiz Mısır'da, bir sene boyunca tesbit, müşahede ve intibalarımız bu kadar değildir. Biz Mısır'daki dinî ve içtimai hayatın, bizim açımızdan bir değerlendirmesini yaparken, bazı mühim noktalarına temasla yetindik. Bu konuda bazı tekliflerle sonucu bağlamak istiyoruz: Bunu da Türkiye açısından yapmayı uygun görüyoruz.

1) Mısır'ın ve Mısırlıların Türkiye ve Türklere karşı tutumları ne olursa olsun, fert, müessese ve ülke olarak Mısır'ı ve Mısırlıları bir kenara atmamalıyız. Mısır'ın dolaylı veya dolaysız, gerek Arap ülkeleri, gerek Afrika ve üçüncü dünya ülkeleri üzerindeki tesiri inkâr edilemez. Mısır, bugün biryandan Arap ülkelerinin, diğer yandan İslâm ülkelerinin, dinî ve lisanî ilimler (arapça) yönünden kültürel merkezi olma hüviyetini muhafaza etmektedir. Pekçok Arap ve İslâm ülkesinde Mısırlı veya Mısır'da yetişmiş arap ve arap olmayan aydın kişiler ders vermekte, kültür temsilciliği yapmaktadır. Bunların yine pek çoğu ya Türkiye'nin tarihteki ve şimdiki yerini ve rolünü bilmemekte veya Mısır'da hâkim olan Türkler aleyhindeki cereyandan dolayı Türkiye'yi ve Türkleri yanlış tanımaktadır. Oysa bizim; müessese, fert ve ülke olarak vazifemiz bu yanlışlığı düzeltmek olmalıdır. Bu ülkemizin bugünkü ve yarınki menfaatleri açısından elzemdır. Bu takdirde hiç olmazsa kültür varlığımız bir nebze olsun tahribattan kendini kurtarmış olur.

2) Arap Dil Akademisi Reisi Dr. İbrahim Medkur'un bizzat bize söylediği gibi Türkiye ile Mısır özellikle kültürel sahada alışverişte bulunmalıdır. Bu alanda Türkiye Mısır'a Mısır'da Türkiye'ye ihtiyaç duymaktadır. Bu anlayışın neticesi olarak Türkiye üniversiteleri Mısır'daki bilhassa Kahire'deki üniversitelerle ilgilenmelidirler. Bu mevzuda yapılabilecek işlerin başında, öğretim elemanı ve talebe mübadelesiyle yayınların karşılıklı gönderilmesi, gelir.

RELIGIOUS AND SOCIAL LIFE IN EGYPT (1975)

Prof. Dr. Şerafeddin GÖLCÜK

In this paper, I have tried to give my impressions concerning with religious and social life in Egypt, to where I had gone for making search in Islamic Studies. While evaluating the features of general life in Egypt, I touched only a few important points that I shall tell soon.

Egypt is essentially an agricultural country since most of the population is engaged in agriculture; however the countrymen called fellahin make agriculture based on the limited traditional hand implements such as ploughs.

The Industry of Egypt is dependent upon the factories and companies which are engaged in printing, cotton and silk, transport and shipping etc. The two important reasons caused The Egyptian people to descend into the poor life: One of these reasons is the attitude of Gamal Abd al-Nasser towards the political issues adventurously both inside and outside of Egypt. The other is the actual war between Egyptians and Jewishes for 25 years.

As for the religious life and social in Egypt, first of all, the fact that both religious and social life cannot be separated from each other with a certain line in such an Islamic Country, should be remembered. The festivals and ceremonies for weddings, the funeral rituals with crying women in their black - dresses, and the other both religious and cultural lives, all of them point to the fact that Egyptian population has many different characters from the other countries' people. The most reflective point of the general life in Egypt is of course the custom or habit of the reciting the Kor'an by the famous reciters on Fridays, especially before the Jum'a Prayer.

There are a few important universities in Egypt such as al-Azhar, Ain al-Shams and Cairo University in the City of Cairo, and the University of Alexandria in the city of Alexandria. The most famous one of them is of course the University of Al-Azhar, which has been recognized for centuries as the world's chief centre of Islamic Sciences; it attracts students from all parts of the Muslim World to teach Arabic language and Islamic studies.

In the conclusion, I suggest that both Egyptians and Turkish peoples come together to exchange in all aspects of life especially from the point of science. In other words, they should send professors and specialists to each other. The Turkish Universities should make contact with the

Egyptian ones, vice versa. This is the unique way to connect and to make strong our relations with the Egyptians. In short, as a Islamic Country, Egypt needs Turkey and vice versa.